

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Akcija »Kapela«

- jugoslovanski tank M-84 in supertank M-91



Jugoslovanski tank M-84

(Vir: Google)

Sredi sedemdesetih let se je Jugoslavija lotila izdelave svojega lastnega tanka z oznako M-84, po sovjetski licenci.

Da bi priprave in samo proizvodnjo popolnoma ohranila v strogi tajnosti, je seveda angažirana tudi Varnostna služba JLA, ki je uvedla operativno akcijo pod šifro »Kapela«.

Ker so tuje obveščevalne službe nenehno iskale in zbirale informacije o delu naše namenske (vojne) industrije, smo vsi organi (operativci) varnostne službe dobili nalogo, da protiobveščevalno zaščitimo proizvodnjo novega tanka M-84, predvsem pa vrhunske strokovnjake, ki so pri tem sodelovali.

Povsem slučajno sem takrat prijateljeval z inženirjem, ki je bil vodilni strokovnjak za t. i. peskanje topovskih (tankovskih) cevi, pa sem tudi zvedel, da bo vključen v sam projekt. Ker je bil kot tak izpostavljen verjetnim nakanam tujih obveščevalnih služb, vsaj do tedaj je doživel nekaj podobnih poskusov, sem ga seveda obvestil in inštruiral, kako se zaščititi in konkretno ravnati. Seveda pa ne bom navajal ostalih podrobnosti.

Želim samo opozoriti na dejstvo kako smo skoraj deset let uspešno protiobveščevalno ščitili proizvodnjo jugoslovanskega tanka M-84, ki je prvič javno prikazan 9. maja 1985 v Beogradu na paradi ob Dnevu zmage.

Tuje obveščevalne službe so bile menda popolnoma presenečene, vojni atašeji pa so v Beogradu porabili vse zaloge filmov. Poleg velikega proizvodnega uspeha namenske industrije, je novi tank M-84 postal tudi uspešni izvozni artikel, o čemer bo še govora.

Zato bom v nadaljevanju samo okvirno prikazal zakaj se je JLA lotila proizvodnje lastnega tanke vrhunske kvalitete, predvsem pa želim odgovoriti na nekatere nevoščljive kritike o megalomanskih načrtih JLA, izvozu orožja in podobno.

Seveda, kritiki JLA niso nikdar omenjali, da so prav ZDA in nekatere zahodne države, bili glavni izvozniki orožja in t. i. »trgovci s smrtjo«. Pozabljali pa so tudi, da so nekatere slovenske tovarne namenske proizvodnje (Ravne na Koroškem, Kamnik, Kranj, Maribor in druge) prinašale velik del deviz, da ne omenjam zaposlenost in socialno stanje.

Zakaj torej lastni tank?

Povrnimo se za hip v preteklost. Ob koncu 2. svetovne vojne je bila JA (JLA) zares četrta armada v Evropi, saj je štela več kot 800.000 vojakov – partizanov. Kasneje so je prehitale mnoge druge države, posebno glede lastne oborožitvene industrije, ker se je vsa skrb posvečala obnovi in industrializaciji. Obenem je zaradi politični-ideoloških konfliktov in menjave prijateljskih odnosov, bila odvisna od uvoza oborožitve iz tujine. Drugače povedano, tujina je dejansko zavirala razvoj naše namenske proizvodnje, kar bom skušal prikazati prav na razvoju in proizvodnji lastnega tanka.

Okrog 1990 je KoV JLA štela okrog 140.000 aktivnih vojaških oseb, katerim se je letno pridružilo 90.000 nabornikov, med tem, ko je bilo v rezervi okrog milijon dobro usposobljenih rezervistov.

V KoV je bilo takrat tudi več tankovskih in oklopnih brigad, v katerih je bilo 1.000 sovjetskih tankov T-54 in T-55, 70 najnovejših tankov in 450 novih jugoslovanskih tankov M-84 (v sedmih različicah).

Mimogrede: načrtovani tank M-84 ni bil prvi tank lastne proizvodnje. V tovarnah namenske proizvodnje je bil že leta 1950 izdelan prvi jugoslovanski tank z oznako A-1 (kopija T-34). Kasneje je sledilo še nekaj podobnih poskusov, ki pa so bili tudi ilegalni (brez licence in podobno).

Strateške ocene so pokazala, da bi JLA v naslednjem obdobju potrebovala najmanj 1.000 sodobnih tankov, a finančna projekcija je obenem pokazala, da bi lastna proizvodnja, obenem z izvozom, bila znatno cenejša od tujega uvoza, ki je bil skoraj vedno tudi omejevan na razne načine (rezervni deli, servisiranje, strelivo in podobno).

Zakaj ravno tank M-84 po sovjetski licenci?

Odgovor je zelo preprosti. JLA se je vse od 1944 pretežno oskrbovala s sovjetskim orožjem (tank T-34, najboljši tank 2. svetovne vojne!), razen v obdobju 1947–1952, ko smo na hitrico sprejeli ameriško vojaško pomoč (tanke Sherman in Paton). Enako velja za oklopna vozila – transporterje.

Po normalizaciji jugoslovansko-sovjetskih odnosov, zlasti po letu 1955, so v JLA prevladovali sovjetski tanki vrhunskih modelov (T-55, T-72), ki pa so dejansko zavirali razvoj JLA u odnosu na najnovejše vojaške doktrine blokovskih držav (bitka v prostoru, spopad nizke intenzivnosti in podobno).

Sodelovanje s ZSSR je bilo polno oscilacij in nihanj, predvsem zaradi ideološko-političnih razlogov, nazadnje tudi pritiskov, da se vključimo v vzhodni »socialistični tabor« oz. v Varšavski pakt.

Odločitev vodstva JLA oz. državnega vrha SFRJ o proizvodnji lastnega tanka je bila sprejeta sredi sedemdesetih let. Ker je pred tem kupljeno v ZSSR okrog 90 tankov M-72, ki so se pokazali na poligonih in vajah kot odlični tanki, je bilo tudi odločeno, da se kupi tudi licenca za lastno proizvodnjo. Seveda ni šlo vse gladko, saj je do takrat ZSSR dala licence samo za tank T-55 Poljski in Čehoslovaški. Šele maršal Tito je ob obisku v ZSSR dobil zagotovilo Brežnjeva, da nam bodo prodali licenčno dokumentacijo za 39 milijonov dolarjev (dokumentacije je bilo za 20 ton!).

Z velikimi napori in angažiranjem celotne namenske proizvodnje, je prototip prvega tanka M-84 končan 1983, da bi že naslednjega leta začela serijska proizvodnja.

V proizvodnji tanka M-84 je sodelovalo 250 tovarn in 1000 kooperantov (specializiranih delovnih organizacij), pa navajam samo glavne tovarne:

- »Đuro Đaković«, Slavonski Brod – končna montaža tanka
- »Famos«, Pale pri Sarajevu – pogonski sistem
- »Iskra«, Kranj – laserska in elektronska oprema
- »Zrak«, Sarajevo – optika
- »Slovenske železarne«, Ravne na Koroškem – oklep
- »Prvi partizan«, Užice in »Pretis«, Vogošče – granate in strelivo
- »Prva petoletka«, Trstenik – hidravlika
- »21. Maj«, Rakovica pri Beogradu – sistem za upravljanje
- »Bratstvo«, Novi Travnik – top, itd.

Tank M-84 je imel naslednje karakteristike:

Osnovno orožje bil top 125 mm z avtomatskim polnilcem granat (42 granat v bojnem kompletu, hitrost streljanja 8 granat v minuti). Poleg tega je bil tank oborožen s strojnico 7,62 mm, protiavionskim mitraljezom 12,7 mm in 12 metalci dimnih raket (za maskiranje).

Tank je imel večplastni oklep iz jekla, aluminija, titanija in drugih materialov, izdelanih po posebni recepturi na Ravnah. Osnovni model tanka

M-84 je poganjal 12-cilindrični dizel motor jakosti 574 kW, izboljšana verzija M-84A pa močnejši motor s 735 kW oz. 1.000 KS. S polnim rezervoarjem je tank prevozil 450 km, z dodatnim pa celo 650 km. Tank M-84 je bil tudi usposobljen za podvodno vožnjo (do 5 m globine). Zaščita posadke je bila solidna, oprema pa moderna, saj je tank lahko uspešno streljal tudi med vožnjo, kar so omogočale merilne in laserske naprave iz Iskre.

Do leta 1991 je proizvedeno okrog 650 tankov M-84. JLA je prejela 370 tankov M-84 (osnovni model), pa tudi nekaj tankov iz ostalih sedmih verzijah.

V tujino (Kuvajt) je bilo prodano 170 tankov, ki so se pokazali boljši od sovjetskih tankov T-55 in T-62 (v Iraku), bili pa so tudi boljši od sodobnih ameriških tankov. Velik interes za nabavo je bil tudi v drugih državah, predvsem arabskih.

Na osnovi izkušenj v proizvodnji tanka M-84, so jugoslovanski vojaški strokovnjaki proti koncu 80 let že načrtovali izvorni jugoslovanski tank M-91, leta 1991 tudi proizvedli prva dva primerka, vendar tehnične karakteristike niso znane. Proizvodnja je dokončno prekinjena šele leta 1992, menda pa so jo Hrvati nadaljevali ...

Mimogrede: SV je pred leti vseh 54 tankov M-84 konzervirala ter se usmerila na oklopne transporterje. Eden od najboljših tankovskih strokovnjakov mag. Iztok Kočever, major SV, pisec nekaj monografij in razprav, pa je prav tako ostal brez »dela«.